Marcel Bubert, Pia Claudia Doering, ur., *Fake News im Mittelalter? Zur kulturellen Aushandlung von Falschheit in politischen, religiösen und literarischen Diskursen*, Heidelberg: Heidelberg University Publishing, 2026, 236 stranica

Zbornik radova *Fake News im Mittelalter? Zur kulturellen Aushandlung von Falschheit in politischen, religiösen und literarischen Diskursen* okuplja radove proizašle s konferencije *Fake News und ihre kulturelle Aushandlung im europäischen Mittelalter*, održane online od 1. do 2. srpnja 2021. u organizaciji Sveučilišta u Münsteru. Zamišljena je kao početak istraživanja sličnosti i razlika između srednjovjekovne i današnje proizvodnje lažnih informacija iz povijesne i književne perspektive. Zbornik donosi uvodno poglavlje te devet radova u kojima se problematizira postojanje lažnih vijesti u političkom, vjerskom i literarnom diskursu srednjega vijeka.

Marcel Bubert i Pia Claudia Doering u uvodnom poglavlju *Fake News im Mittelalter? Zur kulturellen Aushandlung von „Falschheit" aus geschichts- und literaturwissenschaftlichen Perspektiven* (1-11) postavljaju šire ciljeve zbornika. Prvo nastoje ispitati u kojim se medijima i okolnostima raspravlja o lažnosti i istinitosti. Potom ispituju koje se strategije koriste u potkrepljivanju i opovrgavanju tvrdnji o istinitosti, a napose društvene okolnosti u kojima započinje tematizacija laži u srednjem vijeku. Korišteni pristup autori opisuju kao *kontrolirani anakronizam* da bi se *a priori* izbjegla moguća diskreditacija interpretacijskoga okvira kao previše suvremenog. Stoga Bubert i Doering u radu *Umkämpfte Unwahrheit: Evidenzpraktiken und die Aushandlung von Fake, Fälschung und Falschheit im europäischen Mittelalter* (11-40) postavljaju teorijske i konceptualne temelje heurističke primjene *fake news* okvira na srednjovjekovlje. Donose konceptualna objašnjenja pojmova lažnih vijesti, neistina, krivotvorina i *poluistina* te naglašavaju shvaćanje lažnih vijesti kao činjeničnih tvrdnji koje su u javnom prostoru suvremenici komunicirali kao lažne. Zaključuju da je potonje služilo prvenstveno diskreditaciji protivnika, a da su dokazi o neistinitosti strateški producirani.

Florian Hartmann u radu *Der Umgang mit Falschmeldungen in der hochmittelalterlichen Briefkultur* (41-58) ispituje pitanje lažnih vijesti u epistolarnoj kulturi srednjega vijeka od 12. do 15. stoljeća. Autor analizira srednjovjekovne priručnike za *ars dictaminis* i konkretnu korespondenciju (cara Fridrika II. i papinstva) te zaključuje da su standardizacijom epistolarne prakse razvijene i strategije osporavanja lažnih tvrdnji u pisanoj komunikaciji: naglašavanje vjerodostojnosti informacija, pozivanje na dokumente, svjedoke i proceduralnu ispravnost. Naposljetku pokazuje da su spomenuti obrasci u kasnom srednjem vijeku postali dijelom standardnih kancelarijskih praksi diljem Europe.

Tvrdnje o istinitosti u mučeničkom diskursu analizira Wolfram Drews u radu *Vertrauenswürdige Glaubenszeugen? Der Streit um religiöse Autorität im Umfeld der sogenannten Märtyrer von Córdoba* (59-82). Na temelju hagiografija Paulusa Alvarusa i Eulogija (9. stoljeće, Córdoba) autor rekonstruira strategije korištene u dokazivanju mučeništva nekoliko mozarapskih kršćana (relikvije, uzoran život, pozivanje na svjedoke i dokumente, diskurzivna delegitimacija protivnika) te zaključuje da je prihvaćanje narativa u velikoj mjeri ovisilo o kontekstu i publici.

Bruno Quast u radu *Unbestimmtheit: Über rhetorische Evidenzproduktion im Marienleben des apokryphen „Pseudo-Matthäusevangeliums" (PsMt I-XII)* (83-94) analizira Pseudo-Matejevo apokrifno evanđelje. Na temelju pomnoga čitanja prikaza Marijina života ispituje se povezanost neodređenosti, evidentnosti i retorike. Potom autor identificira

ponavljajuće retoričke postupke u uvjetima odsutnosti neposredne božanske potvrde autentičnosti (uvođenje svjedoka, moralna egzemplarnost, tipološke paralele). Time se pokazuje da se u narativima aktivno proizvodi vjerodostojnost vjerskih tvrdnji.

Kasnosrednjovjekovne kontroverze o vjerodostojnosti astrologije problematizira Klaus Oschema u radu *Fake News über das Morgen von gestern? Kontroversen über die Astrologie im späten Mittelalter* (95-119). Na temelju primjera iz tadašnje političke prakse, polemičkih traktata (Nicole Oresme) i teoloških rasprava autor prepoznaje standardne strategije diskreditacije protivnika, čak i *ad hominem* napade. Zaključuje da su kontroverze služile za društveno pregovaranje granica legitimnoga znanja te identificira određene strukturne sličnosti s današnjim raspravama o *lažnim vijestima*.

Cordelia Heß u radu *Fakten schaffen: Ritualmord und making sense durch antijüdische Ausschreitungen* (121-140) problematizira optužbe Židova za ubojstva od 12. stoljeća (npr. ritualna ubojstva, ubojstva djece). Na temelju primjene teorija preuzetih iz komunikologije i kognitivne psihologije autorica analizira slučajeve sačuvane u Norwichu, Fuldi, Hagenauu i Pforzheimu. Zaključuje da optužbe nisu proizašle iz prijenosa informacija, nego iz stereotipa, ponavljanja priča i reakcije zajednice, čime ih se poistovjećuje s fenomenom lažnih vijesti.

Optužbe protiv Židova, u ovom slučaju za trovanje bunara u okolnostima kuge u 14. stoljeću, problematizira Harald Haferland u radu *Kollektivintentionalität und Kollektivkommunikation im Mittelalter: Das Judenpogrom und der Einzug der Pest in Straßburg im Jahr 1349.* (141-187). Autor na temelju kronika Fritschea Closenera i Jakoba Twingera prati proces intenziviranja glasina kao usmenoga medija komunikacije, čije je ponavljanje rezultiralo zajedničkom voljom za djelovanjem usmjerenim protiv Židova.

Bernd Bastert i Michael R. Ott u radu *New Fakes Art(h)urische Wahrheiten* (189-207) prate translaciju arturijanskih priča s anglonormanskoga u njemački kulturni prostor. Na temelju srednjovjekovnih legendi o Arturu i njihovih modernih kompilacija (*new fakes*) proučavaju mehanizme vjerodostojnosti u tekstovima. Zaključuju da su moderne kompilacije zapravo pokretači koji omogućuju stalnu obnovu mita, što je ključno i za razumijevanje prihvaćanja i institucionalizacije lažnih narativa danas.

Posljednji rad u zborniku, *Frauen als Fake News-Produzentinnen? Beobachtungen an zwei spätmittelalterlichen Schwänken* (208-230), donosi autorica Simone Loleit. Središnja tema je uloga žena u proizvodnji lažnih tvrdnji. Na temelju odabranih primjera srednjovjekovnih priča (Märe „Der Hasenbraten" i prijevod Poggiove *Facetiae no. 43*) te komparativne analize izvornih tekstova i njihovih adaptacija autorica uočava promjenu sadržaja. Na osnovi uočenih razlika zaključuje da su laži često pripisane ženskim likovima, a publika kroz prihvaćanje ključna u proizvodnji istine, odnosno laži.

Zbornik donosi radove koji potvrđuju uporabljivost okvira *fake news* u istraživanju srednjovjekovlja uz jasno definiranje pojmova i uvažavanje povijesnoga konteksta. Radovi identificiraju ponavljajuće strategije u dokazivanju vjerodostojnosti narativa u političkom, vjerskom i književnom diskursu, a publika se pokazala ključnom pri institucionalizaciji lažnih izvještaja. Stoga je moguće zaključiti da su srednjovjekovne prakse u načelu u mnogočemu strukturno usporedive sa suvremenim *fake news* praksama, a detaljniji mehanizmi tek čekaju sustavniju analizu.

Maja Hučić